

Univerzita J. Selyeho

Pedagogická fakulta

Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny

Zborník abstraktov z rovnomennej vedeckej konferencie
konanej 10. mája 2023 v Komárne

Editori

Zdenko Dobrík – Sándor János Tóth

Komárno 2023

Odborní garanti konferencie

doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD., Katedra germanistiky FF UMB
doc. PhDr. Alena Ďuricová, PhD., Katedra germanistiky FF UMB
prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD., Katedra slovenského jazyka a komunikácie FF UMB
Dr. habil. Sándor János Tóth, PhD., Katedra slovenského jazyka a literatúry PF UJS

Organizátori konferencie

Výskumná skupina jazykovej krajiny pri Katedre slovenského jazyka a literatúry
a Katedre maďarského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho:

Mgr. Vojtech Istók, PhD.
Mgr. Gábor Lőrincz, PhD.
Dr. habil. Sándor János Tóth, PhD.

v spolupráci s Katedrou germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela:

Mgr. Jana Lauková, PhD.
PhDr. Eva Molnárová, PhD.

Kontaktná adresa:

Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UJS
94501 Komárno
Bratislavská 3322
toths@uj.sk

Zdroj fotografií na obale: Okresný národný výbor v Komárne, Komárno – smerný plán.
Fotografická dokumentace. SPÚ Brno. 1951.
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno.

Obsah

Predslov	4
Program konferencie	5
Alena Ďuricová: Jazyková krajina sa neprihovára len imperatívmi	6
Jaromír Krško: Onymické objekty ako súčasť výskumov jazykovej krajiny	9
Ján Bauko: Onymická krajina ako súčasť jazykovej krajiny	12
Zdenko Dobrík: Procesuálna stránka utvárania jazykovej krajiny s dôrazom na vybrané názvy verejných priestranstiev	15
Jana Lauková: Komparácia signov vo výskume jazykovej krajiny v Banskej Bystrici a Erlangene	17
Zuzana Gašová: Jazyková rozmanitosť Bratislavy. Analýza jazykovej krajiny na príklade ulíc Michalská a Zelená	19
Jana Štefaňáková: Skúmanie jazykovej krajiny Námestia SNP v Banskej Bystrici z perspektívy metadát	22
Eva Molnárová: Vizualné stvárnenie srdca ako súčasť vizuálneho textu v jazykovej krajine	25
Petra Jesenská: Vybrané aspekty politickej jazykovej krajiny	27
Bibiána Grolmusová: Rodová problematika v jazykovej krajine Komárna	30
Vojtech Istók – Gábor Lőrincz – Sándor János Tóth: Cirkevná jazyková krajina vo vybraných slovensko-maďarských kontaktných zónach	32
Adresár – zoznam autorov	34

Predslov

Zborník *Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny* prezentuje abstrakty z príspevkov prednesených na rovnomennej lingvistickej konferencii konanej 10. mája 2023 v Komárne na Katedre slovenského jazyka Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho. Spoluorganizátorom konferencie je Katedra germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Účastníci predstavujú najnovšie výsledky z oblasti výskumu jazykovej krajiny s cieľom určiť ďalšie možnosti a spôsoby poznávania jazykovej krajiny. Zámerom vedeckých garantov a organizátorov konferencie je systematizovať čiastkové výsledky riešiteľov projektu, ale aj iných bádateľov, zaoberajúcich sa empirickým a teoretickým výskumom jazykovej krajiny.

Tematické a obsahové zameranie príspevkov potvrdzuje prítomnosť dvoch podstatných skutočností, aktuálne výrazne zastúpených v procese poznávania jazykovej krajiny. Prvou z nich je, že konkrétna intraurbánna jazyková krajina reprezentuje semiotický svet, pre ktorý je charakteristická multimodalita, tzn. že sú v nej väčšinou cieľavedome zastúpené jazykové znaky v kombinácii s ďalšími znakmi, patriacimi do iných znakových sústav. Druhou podstatnou skutočnosťou je interdisciplinárny prístup, bez ktorého nie je možné dôkladne opísať a interpretovať nepretržite sa meniacu jazykovú krajinu ktoréhokoľvek mesta. V rámci interdisciplinárneho prístupu poznávania jazykovej krajiny dochádza k prirodzeným a zároveň nevyhnutným vzájomným prienikom kognitívno-kultúrnej lingvistiky, pragmalingvistiky a komparatívnej lingvistiky s antropológiou, sociológiou, psychológiou, históriou a geografiou atď.

Zborník abstraktov je súčasťou riešenia projektu *APVV 18-0115 Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*. Autori príspevkov sú prevažne členmi riešiteľského kolektívu uvedeného projektu. Vo svojich príspevkoch sa výhradne alebo v prevažnej miere zamerali na kvantitatívne a/alebo kvalitatívne zdokumentovanie jazykovej krajiny miest, ktoré sú súčasťou projektu. Výskumné výstupy účastníkov konferencie boli v prevažnej miere demonštráciou výsledkov empiricky orientovaných skúmaní, v menšej miere aj teoretickou reflexiou jazykovej krajiny. Konferenciu obohacuje pozoruhodným spôsobom aktívna účasť bádateľov, ktorí nie sú riešiteľmi projektu. Ich abstrakty príspevkov sú tiež súčasťou zborníka. Poradie abstraktov príspevkov v tomto zborníku zodpovedá logickému poradiu od všeobecného ku konkrétnemu, t. j. od teoretických aspektov k čiastkovým problémom skúmaných javov.

editori

Program konferencie

- 8.30 – 8.45 *Prezentácia účastníkov (učebňa č. 107)*
- 8.50 – 9.00 *Otvorenie konferencie*
vedúci sekcie Sándor János Tóth
- 9.00 – 9.20 Alena Ďuricová: Jazyková krajina sa neprihovára len imperatívmi
- 9.20 – 9.40 Jaromír Krško: Onymické objekty ako súčasť výskumov jazykovej krajiny
- 9.40 – 10.00 Ján Bauko: Onymická krajina ako súčasť jazykovej krajiny
- 10.40 – 11.00 Zdenko Dobřík: Procesuálna stránka utvárania jazykovej krajiny s dôrazom na vybrané názvy verejných priestranstiev
- 11.00 – 11.20 Jana Lauková: Komparácia signov vo výskume jazykovej krajiny v Banskej Bystrici a Erlangene
- 11.40 – 12.00 *Diskusia*
- 12.00 – 13.00 *Obed*
- 13.00– 13.10 *Prezentácia monografie Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*
vedúci sekcie Zdenko Dobřík
- 13.10 – 13.30 Eva Molnárová: Vizualne stvárnenie srdca ako súčasť vizuálneho textu v jazykovej krajine
- 13.30 – 13.50 Petra Jesenská: Vybrané aspekty politickej jazykovej krajiny
- 13.50 – 14.10 Zuzana Gašová: Jazyková rozmanitosť Bratislavy. Analýza jazykovej krajiny na príklade ulíc *Michalská* a *Zelená*
- 14.10 – 14.30 Bibiána Grolmusová: Rodová problematika v jazykovej krajine Komárna
- 14.30 – 14.50 Sándor János Tóth – Vojtech Istók – Gábor Lőrincz: Cirkevná jazyková krajina vo vybraných slovensko-maďarských kontaktných zónach
- 14.50 – 15.10 Jana Štefaňáková: Skúmanie jazykovej krajiny Námestia SNP v Banskej Bystrici z perspektívy metadát
- 15.10– 15.30 *Diskusia a záver konferencie*
- 15.30 – 17.30 *Sprievodný program: Jazyková krajina Komárna naživo – poznávací prechádzka v centre mesta*

Jazyková krajina sa neprihovára len imperatívami*

Alena Ďuricová

Príspevok odráža zameranie a výskumné východiská projektu APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*, konkrétne, ako to formuloval autor projektu Wolfgang Schulze (2018), jeho interdisciplinárne zameranie a „všeobecné výskumné paradigmy tzv. kultúrnej lingvistiky, sociolingvistiky, multimodálnej lingvistiky a kultúrnej semiotiky...“ V danom kontexte sa príspevok koncentruje na prostriedky, ktoré sa v jazykovej krajine používajú na vyjadrenie výzvy (príkazu, zákazu, pokynu, varovania, želania, či prosby). Vychádza sa pritom z charakteristiky a funkcií imperatívu a jeho konkurenčných foriem v nemeckom jazyku a sleduje ich realizáciu v jazykovej krajine. Analýza gramatických konštrukcií na vyjadrenie výzvy sa opiera o materiál z terénneho výskumu vymedzeného priestoru v nemeckom meste Erlangen. Pre účely analýzy bol materiál doplnený o nosiče z frekventovaných častí Erlangenu, t. j. miest so zvýšeným pohybom a koncentráciou osôb, ako napr. železničná stanica, prostriedky verejnej dopravy, nákupné centrá, univerzita, univerzitná knižnica.

Cielom príspevku je priblížiť prostriedky, ktoré sa používajú v nemeckej jazykovej krajine na vyjadrenie výzvy a usmernenie správania sa príjemcov, ktorým je určená. Zároveň sa na základe komparácie poukazuje na možnosti realizácie výzvy v jazykovej krajine na Slovensku.

Realizovaná analýza a porovnanie používaných jazykových a nejazykových znakov na vyjadrenie výzvy v nemčine, ako aj na základe zistených najfrekventovanejších konštrukcií prináša zistenie, že v komunikácii s verejnosťou s cieľom usmerňovať jej správanie, sa prejavuje dynamika a pestrosť jazyka jazykovej krajiny, teda dynamika a pestrosť jazykových a nejazykových znakov. Odráža sa to v synonymii nosičov, čo ponúka väčšie možnosti výberu ich použitia.

Jazykové a nejazykové znaky jazykovej krajiny, ktoré slúžia v regulatívnom diskurze na vyjadrenie výzvy (zákazu, príkazu, pokynu, varovania, želania, či prosby) sú funkčne kombinované a dopĺňané, čo sa odráža v multimodálnosti nosičov. Využíva sa na nich široká paleta znakov a ich funkcií. Z jazykových prostriedkov sú to imperatív a jeho konkurenčné formy; z nejazykových znakov sú zastúpené predovšetkým symboly, piktogramy, ikony, typografia a farby. Predmetné výzvy – zákazy a príkazy – sú zdôraznené symbolikou farieb, veľkosťou písma, boldom, kapitálkami, rozmiestnením na nosiči, podčiarknutím, prečiarknutím, výkričníkom. Ďalším spôsobom na zdôraznenie výzvy je varovanie, či výstraha, ktoré poukazujú na dôsledky v prípade nedodržania výzvy. V skúmanom materiáli je to napr. často používaný znak (ikona) varovania pred možným odtiahnutím vozidla, ktoré je zaparkované na mieste, kde platí zákaz parkovania.

Analýza a komparácia skúmaných nosičov poukázala na paralelné použitie viacerých možností vyjadrenia výzvy na jednom a tom nosiči, t. j. jazykové znaky sú doplnené jedným alebo viacerými nejazykovými znakmi. Napr. nápis „Neoprávnené zaparkované vozidlá budú spoplatnene odtiahnuté“ je doplnený symbolom zákazu zastavenia (dopravnou značkou) a ikonou odťahovania vozidla.

Z komparácie so slovenčinou vyplynuli rozdiely, ktoré spočívajú v rozdielnosti jazykov a v rozdieloch medzi kultúrami. Slovenčina preferuje na vyjadrenie výzvy okrem tvarov imperatívu predovšetkým nasledovné konkurenčné formy: infinitív (Pozor výjazd, neparkovať), substantívum *zákaz* (ZÁKAZ PARKOVANIA, ZÁKAZ FAJČENIA), resp. adjektívum *zakázané* (FAJČIŤ zakázané,

* Abstrakt príspevku je publikovaný v rámci projektu APVV-18-0115 a s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja.

FAJČENIE ZAKÁZANÉ). Obdobne ako v skúmanom materiáli sa používajú nejazykové znaky – symboly, typografia, farby. Na rozdielnosť v kultúrach poukazujú zdokumentované nosiče z nemeckého mesta Erlangen, ktoré komunikujú zákaz odkladania bicyklov. Vzhľadom na rozdiel v tradícii používania bicyklov v Nemecku a na Slovensku je tento druh nosičov na Slovensku skôr výnimkou.

Príspevok, približuje jazykové a nejazykové znaky, ktoré sa používajú v nemeckej jazykovej krajine na vyjadrenie výzvy a usmernenie správania sa recipientov. Výsledky analýzy a komparácie môžu byť však zároveň podnetom pri translácii rôznych výziev zo slovenčiny do nemeckého jazyka. Preferované produktívne konkurenčné formy imperatívu môžu slúžiť ako vzor pre preklad výziev používaných v cestovnom ruchu a na miestach so zvýšenou návštevnosťou turistov.

Literatúra

- HELBIG, G. – BUSCHA, J.: *Deutsche Grammatik*. Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenschedidt, Enzyklopädie. 1996.
- HOFFMANNOVÁ, J.: *Stylistika a...: současná situace stylistiky*. Praha: TRIZONIA, 1997.
- DROSDOWSKI, G. (Ed.): *DUDEN. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim, Wien, Zürich: Bibliographisches Institut. 1984.
- BAJUSOVÁ, M.: Vplyv nových médií a technológií na jazykovú krajinu Banskej Štiavnice. In *textu k prekladu XV, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 6 – 17.
- DOBŘÍK, Z.: Jazyková krajina z pohľadu kognitívno-kultúrnej a pragmatickej perspektívy. In *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 6 – 14.
- DOBŘÍK Z.: Kognitívne a pragmatické aspekty jazykovej krajiny. In *Od textu k prekladu XV, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 18-23.
- FERENČÍK, M.: Zákaz vjazdu – súkromný pozemok: konštruovanie súkromného priestoru v miestnej jazykovej krajine. In: *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Prešov: Prešovská univerzita, 2014. s. 295 – 302.
- FERENČÍK, M.: Jazyk v meste. Angličtina vo vizuálnej semiotike mestskej jazykovej krajiny. In: *Médiá a text 5*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 48 – 60.
- GAŠOVÁ, Z.: Rozmanitosť jazykovej krajiny Bratislavy. In: *Od textu k prekladu XV, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 24 – 32.
- GAŠOVÁ, Z.: Jazyková krajina Bratislavy – ako jej rozumieme? Analýza vybraných aspektov a príklade nosičov z Michalskej ulice v Bratislave. In: *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 15 – 23.
- ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G. – TÓTH, S. J.: Porovnávací základ k jazykovej krajine Komárna: Maďarsko a diachronia. In: *Od textu k prekladu XV, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 33 – 44.
- ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G. – TÓTH, S. J.: *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*. Komárno: Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta. 2022.
- JESENSKÁ, P.: Pár poznámok k prezentovaniu žien v jazykovej krajine vybraného areálu. In *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 24 – 31
- KRŠKO, J.: Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In *Od textu k prekladu XIV, 2. časť*, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 36 – 46.
- KRŠKO, J.: Tlak ideológie na propriálnu stránku jazykovej krajiny – na príklade banskobystrickej urbanonymie. In *Od textu k prekladu XV, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 62 – 72.
- LANDRY, R. – BOURHIS, R. Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An Empirical Study. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 1997, roč. 16, č. 1, s. 23-49. doi.org/10.1177/0261927X970161002.
- LAUKOVÁ, J.: Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In *Od textu k prekladu XIV, 2. časť*, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 47 – 54.
- LAUKOVÁ, J.: Špecifiká jazykovej krajiny intraurbánnej lokality mesta Erlangen (Nemecko). In *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 32-40.

- MOLNÁROVÁ, E.: Priezviská v logonymách (na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice). In *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 60-66.
- MOLNÁROVÁ, E.: Multimodálne agregáty v jazykovej krajine. In *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 41 – 47.
- SCHULZE, W.: *Tlačivo žiadosti k projektu APVV-18-0115: Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*. 2018. [Interný materiál vypracovaný v rámci žiadosti o podporu prostredníctvom projektu APVV-18-0115: Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy].
- ŠTEFANÁKOVÁ, J.: K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 67 – 85.
- ŠTEFANÁKOVÁ, J.: Gender-inclusive language in the linguistic landscape of Banská Bystrica during the Coronavirus pandemic. In *Ad Alta : journal of interdisciplinary research*. 2022. roč. 12, č. 2, s. 226 – 233.
- TÓTH, S. J. – ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G.: Vybrané aspekty porovnania jazykovej krajiny dvoch obchodných ulíc miest Komárno a Komárom. In *Od textu k prekladu XVI, Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 57 – 67.

Onymické objekty ako súčasť výskumov jazykovej krajiny*

Jaromír Krško

Príspevok je venovaný vzťahu onymického objektu ako súčasť jazykovej krajiny k výskumnému zameraniu obidvoch vedeckých disciplín – onomastiky a výskumu jazykovej krajiny.

História skúmania jazykovej krajiny siaha do obdobia prelomu 20. a 21. storočia a prvé výskumy sa celkom prirodzene sústredili na mestské multilingválne prostredie. Prvotné výskumy sa týkali jazykovej krajiny Bruselu, Montrealu a Jeruzalemu (Satinská, 2014, s. 158). Už od začiatku sa výskumné aktivity jazykovej krajiny profilovali ako multidisciplinárne prepojenia lingvistiky, sociolingvistiky, onomastiky, sociológie, kultúrnej a humánnej geografie a ďalších disciplín.

Pri vymedzení objektov výskumu jazykovej krajiny vychádzame z primárnej definície samotného pojmu jazyková krajina podľa R. Landryho a R. Bourhisa, ktorí jazykovú krajinu definujú ako „jazyk verejných dopravných značiek, reklamných billboardov, názvov ulíc, miest, nápisov komerčných obchodov a verejných nápisov na vládnych budovách“ (Landry – Bourhis, 1997, s. 25).

Výskumy bilingválneho prostredia a jeho jazykovej krajiny na Slovensku sa doteraz sústredil predovšetkým na slovensko-maďarské jazykové prostredie. Spomedzi slovenských miest je v tomto bilingválnom prostredí pravdepodobne najpodrobnejšie preskúmané Komárno, ktorému sa venovali viacerí autori nezávisle od seba – napr. J. Bauko (2019, 2022), Tóth, S. J. (2021) a trojica autorov v rámci výskumného projektu APVV: Tóth, S. J. – Istók, V. – Lőrincz, G. (2022); Istók, V. – Lőrincz, G. – Tóth, S. J. (2022). S. J. Tóth, V. Istók a G. Lőrincz venovali pozornosť apelatívnej i propriálnej časti jazykovej krajiny, J. Bauko, ktorý sa venuje predovšetkým onomastike, sa sústredil najmä na výskum propriálnej časti jazykovej krajiny. Na univerzitách vzniklo viacero záverečných prác, ktoré sa venovali výskumu jazykovej krajiny.

V rámci jazykovej krajiny existuje veľké množstvo onymických objektov obsahujúcich dôležité informácie pre percipienta. Onymické objekty môžu obsahovať všetky druhy proprií – antroponymá, toponymá, chrématonymá a propriá ako súčasť jazykovej krajiny sa vyskytujú v obidvoch sférach jazykovej krajiny – v oficiálnej sfére označovanej aj ako top-down a aj v neoficiálnej sfére – bottom-up. Analýza týchto onymických objektov z pohľadu onomastiky je o niečo chudobnejšia ako vnímanie a interpretácia z hľadiska jazykovej krajiny. Onomastika analyzuje formálnu výstavbu propria, jeho etymológiu, štruktúru, spôsob utvorenia propria atď. Širší – socioonomastický pohľad môže venovať pozornosť vnímaniu, prípadne akceptácii propria zo strany jednotlivca, prípadne určitej sociálnej skupiny.

V príspevku venujeme pozornosť analýze onymických objektov, obsahujúcich antroponymá – všimame si oficiálnu a neoficiálnu sféru jazykovej krajiny. Antroponymá sú najčastejšie súčasťou pamätných tabúľ, oficiálnych tabúľ miestnej samosprávy, ale aj reklamných billboardov a pútačov. Onomastika venovala veľkú pozornosť výskumu urbanonymie, predovšetkým antroponymickým dedikačným názvom a ich premenúvaniu po roku 1989. Ale už samotné urbanonymá sú súčasťou jazykovej krajiny, podobne ako logonymá. Na rozdiel od onomastiky si však jazyková krajina všima aj vizuálnu a semiotickú stránku logonym. Antroponymá sú súčasťou maturitných tabiel, ktoré vstupujú do jazykovej krajiny v období pred maturitnými skúškami. Vývoj formálneho stvárnenia proprií môžeme sledovať nielen v diachrónnom aspekte, ale aj v bilingválnom jazykovom prostredí.

* Príspevok je čiastkovým výstupom v rámci projektu APVV 18-0115 Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy.

Novou, doteraz nepreskúmanou oblasťou onymických bodov ako súčasti jazykovej krajiny sú sepulkrálne pamiatky, predovšetkým náhrobné kamene. V bilingválnom prostredí predstavujú veľmi pestrú vzorku nielen z diachrónneho, ale aj synchrónneho hľadiska. Širší výskumný záber jazykovej krajiny, oproti onomastickému výskumu, umožňuje analyzovať nielen formálnu stavbu proprií, ale aj rodinné vzťahy zosnulých vyjadrené určitými formálnymi znakmi na náhrobkoch. Zaujímavé je aj sledovanie určitých štandardizovaných podôb nápisov na jednej strane a ich posuny vzhľadom k roku úmrtia na strane druhej, ako aj semiotiku výzdoby náhrobkov.

Literatúra

- ANGYAL, L.: Propriálno-semiotický obraz Rimavskej Soboty. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10.-12. 9. 2019*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 123 – 133.
- BAUKO, J.: Propriálno-semiotický obraz bilingválnych obcí Slovenska In: *Konvergenie a divergenie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava : Filozofická fakulta UMB – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Veda, 2019, s. 138 – 148.
- BAUKO, J.: Interdisciplinárny výskum onymickej krajiny. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10.-12. 9. 2019*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 109 – 122.
- DAVID, J. – MÁCHA, P.: Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. In: *Acta onomastica*, 2012, roč. 53, s. 28 – 45.
- DAVID, J. – MÁCHA, P.: *Názvy miest. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. 240 s.
- DAVID, J.: Delimitative Function of Place Names in the Linguistic Landscape – as Illustrated with Examples from the Cities of Prague and Ostrava (Czech Republic). In: *Linguistica*, 2019, roč. 67, č. 1, s. 5 – 14.
- GÁLISOVÁ, A.: Logo(typ) ako komunikát. In: *Varia XX. Zborník materiálov zo XX. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička 24.-26. 11. 2010)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, 2012, s. 132 – 141.
- GAŠOVÁ, Z.: Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade „Krčmy na Zelenej“ v Bratislave. In: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Ekonóm, 2020, s. 69 – 82.
- ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G. – TÓTH, S. J.: *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*. Komárno: Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho, 2022.
- JESENSKÁ, P.: Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIV, Part 2, Linguistic Landscape*. Praha: JTP, 2020, s. 24 – 28.
- KNAPPOVÁ M.: Obchodní jméno jako fenomén jazykový a sociologický. In: *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznacze. Materiały z XI. ogólnopolskiej konferencji onomastycznej, 15. – 17. czerwca 1998, Bydgoszcz – Pieczęyska*. Bydgoszcz : Wyższa szkoła pedagogiczna w Bydgoszczy, 2000, s. 123 – 131.
- KRŠKO, J.: *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta, 2016a. 146 s.
- KRŠKO, J.: Vzťah pojmu jazyková krajina voči toponymickej scéne a toponymickému priestranstvu. In: *Toponyma – kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava : Filozofická fakulta OU, 2016b, s. 45 – 57.
- KRŠKO, J.: Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). Referát prednesený na konferencii *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe* (Banská Bystrica, 8. októbra 2020). In: *OD TEXTU K PREKLADU XIV*, 2. časť, Linguistic Landscapes. Praha : Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 37 – 47.
- KRŠKO, J.: Tlak ideológie na propriálnu stránku jazykovej krajiny – na príklade banskobystrickej urbanonymie. Referát prednesený na konferencii *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe* (Banská Bystrica, 6. – 7. októbra 2021). In: *OD TEXTU K PREKLADU XV*, 2. časť, Linguistic Landscapes, Praha : Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2021, s. 62 – 72.
- LANDRY, R. – BOURHIS, R.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. In: *Journal of Language and Social Psychology*, roč. 16, 1997, s. 23 – 49.

- LAUKOVÁ, J. – MOLNÁROVÁ, E.: Viacjazyčnosť niektorých názvov obchodov a prevádzok (zariadení) v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIII*. Banská Bystrica : Belianum, 2020, s. 97 – 111.
- LAUKOVÁ, J.: Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In: *OD TEXTU K PREKLADU XIV*, 2. časť, *Linguistic Landscapes*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 47 – 54.
- MOLNÁROVÁ, E.: Priezviská v logonymách (na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice). In: *OD TEXTU K PREKLADU XIV*, 2. časť, *Linguistic Landscapes*. Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 60 – 66.
- MOLNÁROVÁ, E.: Multimodal aspects of the Banská Bystrica linguistic landscape. In: *Ad Alta : journal of interdisciplinary research*. 2021. roč. 11, č. 1, s. 209 – 213. (dostupné aj na <http://www.magnanimitas.cz/11-01>).
- SATINSKÁ, L.: Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. In: *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie: zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6. – 7.9.2012 v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 157 – 167.
- SIWIEC, A.: *Nazwy własne obiektów handlowo-usługowych w przestrzeni miasta*. Lublin: Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012.
- TOMAŠČÍKOVÁ, N.: Vizuálna stránka jazykovej krajiny (na príklade Kapitulskej ulice v Banskej Bystrici). In: *OD TEXTU K PREKLADU XVI*, 2. časť, *Linguistic Landscapes*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022, s. 48 – 56.
- TÓTH, S. J.: Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny na príklade Békešskej Čaby a Komárna In: *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. Acta Partis Minoris Slovacae*. Békešská Čaba : VÚSM, 2021, s. 375 – 391.
- TÓTH, S. J. – ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G.: Vybrané aspekty porovnania jazykovej krajiny dvoch obchodných ulíc miest Komárno a Komárom. In *OD TEXTU K PREKLADU XVI*, 2. časť, *Linguistic Landscapes*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022, s. 57 – 67.

internetové zdroje:

- web 1: https://kcj.osu.cz/vystava-historicka-onomastika-aneb-hrbitovni-kviti/?fbclid=IwAR1mjXkKvk2Xj_run5BbOWV0mOuFXaJ9_gSnT9xPlZWOsxMO89MMcaVu_vU [cit. 19. 04. 2023]
- web 2: <https://presov.dnes24.sk/galeria/maturitne-tabla-v-nasom-meste-taketo-diela-su-v-presove-k-videniu-82483/fotografia-4?articleId=331387> [cit. 20. 04. 2023]
- web 3: <https://www.nzalbum.sk/sk/fotografie/2936?album=58> [cit. 20. 04. 2023]
- web 4: https://cs.wikipedia.org/wiki/Joseph_Bonanno [cit. 20. 04. 2023]

Onymická krajina ako súčasť jazykovej krajiny*

Ján Bauko

Neoddeliteľnou súčasťou jazykovej krajiny je onymická krajina, t. j. vizuálna reprezentácia vlastných mien vo verejnom priestore. Onymickú krajinu tvoria úradné i neúradné vlastné mená nachádzajúce sa na menných tabuliach, nápisocho na verejnom priestranstve, rôznych plochách (napr. plagátoch, budovách, náhrobných kameňoch, tablách) i extralingválne znaky (napr. fotky, sochy, emblémy, kresby), ktoré poukazujú na propriá.

Na základe onymických sústav rozlišujeme tri hlavné druhy onymickej krajiny. Antroponymickú krajinu tvoria osobné mená vyskytujúce sa na rôznych plochách: menných a pamätných tabuliach, tablách, plagátoch, náhrobných kameňoch a pod. Do toponymickej krajiny zaraďujeme zemepisné názvy na orientačných tabuliach, bilbordoch, mapách a pod. Chrématonymickú krajinu tvoria názvy inštitúcií (škôl, úradov, divadiel, obchodov, pohostinstiev atď.) na menných tabuliach, vlastné mená javu duchovnej kultúry na rôznych plochách (napr. názvy obrazov uvedené vedľa umeleckých diel), názvy výrobkov na obaloch v obchodoch a pod.

Výskum onymickej krajiny má interdisciplinárny charakter, nápisy s vlastnými menami možno interpretovať z lingvistického, translátologického, semiotického, historického, právneho atď. hľadiska. Pri výskume onymickej krajiny je dôležité odhľadávať sociokultúrne, historické, politické, ekonomické súvislosti, ktoré vplývajú na vizualizovanú podobu proprií. Na základe terénneho výskumu, zhromažďovania jazykových údajov pomocou digitálneho fotoaparátu je vhodné analyzovať okrem verbálnych znakov aj extralingválne, resp. skúmať umiestnenie nápisov v priestore, ich farbu, veľkosť a pod.

Postoje respondentov k onymickej krajine je možné skúmať dotazníkovou metódou, formou interview a poukázať na to, ako vnímajú ľudia vizuálnu reprezentáciu vlastných mien, vo verejnom priestore. Odlišne interpretujú onymickú krajinu obce miestni obyvatelia ako návštevníci z iných obcí alebo zahraniční turisti.

Onymická krajina sa dynamicky mení v závislosti od časovej, areálovej a sociokultúrnej dimenzie. Na vytváraní onymickej krajiny sa zúčastňujú rôzni aktéri: štátna moc, samosprávy, civilná i podnikateľská sféra. Štát reguluje prostredníctvom jazykovej politiky vizuálnu podobu úradných vlastných mien. Samosprávy majú v kompetencii schvaľovanie názvov ulíc, umiestňovanie oficiálnych tabúľ s názvami obcí, ulíc a inštitúcií na verejných priestranstvách. Podnikatelia si môžu slobodne zvoliť názov svojej firmy a vizualizovať ho, často používajú neverbálne, extralingválne znaky (napr. logá), ktoré poukazujú na onymum. V civilnej sfére nie je upravené zákonmi zobrazovanie proprií, je na rozhodnutí fyzických osôb a občianskych organizácií, ako budú vlastné mená vizualizovať.

V bilingválnej onymickej krajine môžeme pozorovať dvoj- alebo viacjazyčné onymické páry. Autor ilustruje charakteristické črty bilingválnej antroponymickej, toponymickej i chrématonymickej krajiny na príkladoch z databázy oným zozbieraných terénnym výskumom na južnom Slovensku. Vo viacjazyčnom, národnostne zmiešanom území sa objavujú propriá na nápisocho vo verejnom priestore v štátnom i menšinovom jazyku, resp. v rôznych cudzích jazykoch. V dvojazyčných onymických pároch sa zviditeľňuje status jednotlivých jazykov, nadradenosť – podradenosť jednotlivých tvarov. Z bilingválnych onymických párov sa na nápisocho na prvom mieste väčšinou uvádza vlastné meno v štátnom jazyku (nadradená forma) a za/pod ním nasleduje jeho menšinový ekvivalent (podradená forma). Vizualizované propriá plnia etnoidentifikačnú funkciu.

* Abstrakt príspevku je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0316/21 s názvom Jednoduchý a organizovaný jazykový manažment v podmienkach slovensko-maďarskej dvojazyčnosti na Slovensku.

Literatúra

- ANGYAL, L.: Fülel/Filakovo névszemiotikai tájképe. In: *Tanulmányok*, 2020, č. 1, s. 21 – 32.
- ANGYAL, L.: Propriálno-semiotický obraz Rimavskej Soboty. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10.-12. 9. 2019*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 123 – 133.
- BAUKO, J.: Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép. Kisebbségi névtörvények és vizuális tulajdonnév-használat Szlovákiában. In: *Névtani Értesítő*, 2015, č. 37, s. 179 – 194.
- BAUKO, J.: Komárom (Komárno) névszemiotikai tájképe. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet I.* Kolozsvár: Scientia 2018, s. 55 – 70.
- BAUKO, J.: Propriálno-semiotický obraz bilingválnych obcí Slovenska. In: *Konvergenzie a divergenzie v propriálnej sfére: 20. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava: Veda, 2019a, s. 138 – 148.
- BAUKO, J.: *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, 2019b.
- BAUKO, J.: Contact phenomena in the use of personal names of Slovakia Hungarians. In: *Pluricentric Languages Worldwide – Dominant and Non-dominant Varieties (NDV6) The pluricentricity of Hungarian – Linguistic, educational and language political aspects*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2020a, s. 83 – 98.
- BAUKO, J.: Minority language policy and bilingual name semiotic landscape in Slovakia. In: *Hungarian Studies*, roč. 34, č. 1, 2020b, s. 60 – 72.
- BAUKO, J.: Vlastné mená a menšinové jazykové zákony na Slovensku. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 71, č. 3, 2020c, s. 425 – 438.
- BAUKO, J.: Úradné a neúradné vlastné mená v bilingválnej onymickej krajine. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 72, č. 1, 2021, s. 124 – 141.
- BAUKO, J.: Research and Education of Proper Names Translation at the Hungarian Institute in Nitra. In: *16th International Technology, Education and Development Conference*. Valencia: IATED Academy, 2022a, s. 8651 – 8660.
- BAUKO, J.: Interdisciplinárny výskum onymickej krajiny. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022b, s. 109 – 122.
- CSOBÁDY, Cs.: Jablonca és Szilice névszemiotikai tájképe. In: *Cesty k vede – Utak a tudományhoz VII.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018, s. 31 – 40.
- DAVID, J. – MÁCHA, P.: *Názvy miest. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014.
- ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G. – TÓTH, S. J.: *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*. Komárno: Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho, 2022.
- KRŠKO, J.: Vzťah pojmu jazyková krajina voči toponymickej scéne a toponymickému priestranstvu. In: *Toponyma – kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava : Filozofická fakulta OU, 2016, s. 45 – 57.
- KRŠKO, J.: Tlak ideológie na propriálnu stránku jazykovej krajiny – na príklade banskobystrickej urbanonymie. In: *OD TEXTU K PREKLADU XV., 2. časť, Linguistic Landscapes*, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021, s. 62 – 72.
- LAIHONEN, P.: Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In: *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015a, s. 171 – 198.
- LAIHONEN, P.: Indexing the Local, State and Global in the Contemporary Linguistic Landscape of a Hungarian Town in Slovakia. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch. Sociolinguistica Slovaca 8*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2015b, s. 280 – 301.
- MISAD, K.: Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek vizuális nyelvhasználatából. In: *Sokszínű nyelvészet – nyelvi sokszínűség a 21. század elején. Írások Kolláth Anna tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2014, s. 243 – 253.
- POKSTALLER, J.: Somorja névszemiotikai tájképe [Propriálno-semiotický obraz obce Šamorín]. In: *Cesty k vede – Utak a tudományhoz IX.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, s. 29 – 40.
- PRESINSZKY, K.: Educational Aspects of the Perception of Bilingual Visual Language Use among Hungarians in Slovakia. In: *15th International Conference of Education, Research and Innovation*. Valencia: IATED Academy, 2022, s. 2487 – 2492.

SZABÓMIHÁLY, G.: Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 71, č. 3, 2020, s. 297 – 320.

TÓTH, S. J. – ISTÓK, B.: Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019. In: *Od textu k prekladu XIV*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 17 – 24.

Procesuálna stránka utvárania jazykovej krajiny s dôrazom na vybrané názvy verejných priestranstiev

Zdenko Dobrik

Jazykovú krajinu každého mesta určuje spôsob myslenia a cítenia, svet hodnôt, rôzne záujmy a pragmatické ciele obyvateľov a tých, ktorí majú možnosť a kompetencie ovplyvňovať ich a formovať. Preto je jazyková krajina mesta jedinečná. Je to statická, no zároveň aj dynamická entita. Jej dynamika spočíva v neustálych zmenách, ktoré sa odohrávajú v sociálnej sfére a sú vyjadrené v jazykových interaktívnych akciách rôznych aktérov komunikácie. Jazyková krajina je zároveň štruktúrovaným verejným priestorom, v ktorom majú svoje pevné miesto urbanonymá (názvy ulíc, námestí, parkov a pod.). V konferenčnom príspevku si všimame okolnosti a faktory, ktoré určujú a ovplyvňujú premenovávanie ulíc, námestí a iných priestorov. Okrem toho sa zameriavame na popis a interpretáciu priebehu komunikácie, ktorá priamo súvisí so zmenou názvu každého verejného priestoru.

Východiskom nášho uvažovania je jeden z atribútov, ktorý priradil jazykovej krajine Wolfgang Schulze. Jazyková krajina je podľa Schulzeho verejná urbánna komunikácia, verejný text (2018). Daniela Hodrová vníma mesto aj ako text: „Žité“ mesto je ako telo, má svoju mentálnu a citovú stránku své vedomí i nevedomí. Takové mesto se chová jako čitelný text, jemuž lze rozumět i na něm si podílet [...]“ (2006). Kým Schulze hovorí v súvislosti s procesuálnou stránkou utvárania mesta o verejnej urbánnej komunikácii, Hodrová hovorí o urbánnom diskurze, ktorý charakterizuje nasledujúcim spôsobom: „Urbánní diskurz je zmitán dvěma protikladnými a zároveň se vyvažujícími tendencemi – tendenci ustavit se (často z vůle vládců nebo vládnoucího režimu) jako jediný, vşeurčující a vşepohlující, vşesipřispůsobující, „normalizující“ (zahrnuje v to i styl textů psaných o městě a nepřímě i textů ve městě psaných) a tendenci tento jediný a „normální“ diskurs problematizovat, rozrušovat, rozleptávat. Jak? Jeho zjinačováním, ozvláštňováním, ba někdy přímo barbarizací (vpádem «divokého» myšlení a «šílené» řeči, „divokých“ tvarů a rytmi, parodizací, (karnevalizací), subjektivizací, znitěňováním, mysteriozizací.“ (Hodrová, 2006, s. 48). Opierajúc sa o vyjadrenia Schulzeho a Hodrovej je opodstatnené a prirodzené uvažovať o jazykovej krajine, vysvetľovať ju v duchu *komunikačného chápania textu*, ktoré je úzko prepojené s pragmatikou, kogníciou a kultúrou tvorcov.

V príspevku analyzujeme diskurz o premenovaní niektorých verejných priestranstiev vo Viedni, pomenovaných po Dr. Karlovi Luegerovi. Prvý z diskurzov súvisel s premenovaním okruhu Dr.-Karl-Lueger-Ring na Universitätsring v centre Viedne na začiatku predchádzajúceho desaťročia a druhý, stále pretrvávajúci, s premenovaním Dr.-Karl-Lueger-Platz na Hugo-Portisch-Platz a zároveň aj s odstránením jeho sochy, ktorá je na tomto námestí. V príspevku sú stredobodom pozornosti vyjadrenia hlavných diskurzných aktérov. Analýza vyjadrení presahuje tradičný rámec lingvistickej analýzy a berie do úvahy identitu diskurzných aktérov, ako aj súčasný i dejinný sociokultúrny kontext Viedne. Okrem toho sa príspevok venuje aj niektorým sporným názvom verejných priestranstiev v bavorskom meste Erlangen, o ktorých prebieha v súčasnosti diskusia s cieľom ich premenovania. Patria k nim napr. Erwin-Rommel-Straße, Haberstraße, Hindenburgstraße. Erlangen je jedným z miest, ktoré sú zaradené do projektu APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

Literatúra

AUER, P.: Sprachliche Landschaften. Die Strukturierung des öffentlichen Raums durch die geschriebene Sprache. In: *Sprache intermedial – Stimme und Schrift, Bild und Ton*. Berlin: de Gruyter, 2009, s. 271 – 300.

BERGER, P. L. – Luckmann, T.: *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, 1999.

DOBRÍK, Z.: Jazyková krajina z pohľadu kognitívno-kultúrnej a pragmatickej perspektívy. In: *Od textu k prekladu 16. 2. časť*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022. s. 6 – 14.

DÖRFLER, H. D.: *Schildergeschichten – Das Lexikon aller Erlanger Straßennamen*. Sonderband V. Heimat- und Geschichtsverein. Erlangen: Edition Spielbein, 2009.

HODROVÁ, D.: *Citlivé město (eseje z mytopoetiky)*. Praha : Akropolis, 2006.

SCHULZE, W. APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej semiosféry* (2018 rukopis projektu).

Komparácia *signov* vo výskume jazykovej krajiny v Banskej Bystrici a Erlangene*

Jana Lauková

Jedným zo základných predpokladov výskumu jazykovej krajiny, ktorý pertraktovali vo svojich teoreticko-praktických úvahách už autori Landry a Bourhis (1997), je fakt, že vnímanie spisovného jazyka vo verejnej sfére umožňuje vypovedať o postavení a používaní daného jazyka v spoločnosti.

V koncepte jazykovej krajiny sú okrem viacjazyčnosti v centre pozornosti najmä *signs* (*nosiče*) ako základné výskumne jednotky. Skúmanie konkrétnych signs prebiehalo v rámci projektu vo viacerých fázach a krokoch, elementárnou fázou bolo predovšetkým zdokumentovanie intraurbánneho priestoru v konkrétnych časových obdobiach (november 2019/júl 2021 v Banskej Bystrici a jún 2022 v nemeckom Erlangene). V druhej fáze sme pokračovali spracovaním fotodokumentácie – triedením a exaktným pomenovaním získaného fotografického materiálu. V ďalšej fáze sme získané dáta spracovávali, interpretovali a priradzovali ku konkrétnym kategóriám v programe excel (Schulze: Project Manual – Leitfaden, 2019, 2021, 2022). Cieľom bolo získať relevantné informácie a dáta, z ktorých sme vychádzali pri ďalšom kvantitatívnom a kvalitatívnom spracovaní a detailnejších analýzach. Vo finálnej fáze spracované údaje porovnávame so zámerom získať relevantné informácie o podobe konkrétnej jazykovej krajiny v oboch mestách.

Komparatívny výskum sa zameriava na konkrétne relevantné zistenia – výsledky výskumu jazykovej krajiny v slovenskom meste Banská Bystrica a nemeckom meste Erlangen s fokusom na výskyt konkrétnych typov a foriem nosičov. Cieľom je identifikovať, interpretovať a porovnať rôzne typy a formy nosičov ako základných komunikačných jednotiek v týchto dvoch intraurbánných lokalitách.

Etablovaný výraz na pomenovanie základných jednotiek vytvárajúcich jazykovú krajinu je v angličtine pojem *signs*. Slovenský ekvivalent „nosič“ resp. „nosič s nápisom alebo textom“ vo verejnom priestore ako základná jednotka skúmania jazykovej krajiny je nositeľom znaku/znakov v písanej podobe jazyka. Nosiče sa môžu vyskytovať napr. v podobe tabúľ, plagátov, cedúl a pod. v okrúhlom, obdĺžnikovom alebo inom tvare a môžu byť vyrobené z rôznych materiálov, napr. látka, koža, drevo, kov, sklo, skala, papier a i. (porovnaj Jurčáková – Štefaňáková, 2021). Trendom v súčasnej jazykovej krajine sú aj elektrické resp. elektronické nosiče, napr. neónové reklamy, tabule s nápsimi alebo display.

Na základe uzualizovanej kategorizácie a typológie signs podľa Rosenbaum (1977), Landry a Bourhis (1997), Ben Rafael a kol. (2006) a Androutsopolous (2008) porovnáme spracované anotované metadáta:

- kategorizácia *top-down* a *bottom-up signs* (t. j. členenie nosičov podľa ich producentov – oficiálne, neoficiálne nosiče a transgresívne znaky),
- členenie podľa *branže*,
- členenie podľa *typu nosičov*,
- členenie *materiálu, formy, veľkosti, druhu použitého písma* a umiestnenia v jazykovej krajine a pod. (Androutsopoulos, 2008, s. 2).

Predbežné kvantitatívne a kvalitatívne analýzy ukazujú, že dané typy a formy signs majú v skúmaných intraurbánných lokalitách rôzne podoby a formy. Detailné zistenia, konštatácie a sumarizácia budú predmetom neskorších úvah.

* Abstrakt príspevku je súčasťou výsledkov projektu APVV 18-0115 *Jazyk v meste - dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

Literatúra

- ANDROUTSOPOULOS, J.: Linguistic Landscapes: Visuelle Mehrsprachigkeitsforschung als Impuls an die Sprachpolitik. 2008 [Zit. 2021-29-04.] Online verfügbar unter: <https://jannisandroustopoulos.files.wordpress.com/2011/05/j-a-2008-linguistic-landscapes.pdf>
- AUER, P.: *Sprachliche Landschaft. Die Strukturierung des öffentlichen Raums durch die geschriebene Sprache*. 2010. [Zit. 2021-29-04.] Online verfügbar unter: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110223613.271/html>
- BEN-RAFAEL, E., SHOHAMY, E., AMARA, M.H., TRUMPER-HECHT, N.: Linguistic Landscape as a symbolic construction of the public space: The case of Israel. In: *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 2006, s. 7 – 30.
- GAŠOVÁ, Z.: Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade, Krčmy na Zelenej v Bratislave. In: *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2020, s. 69 – 81.
- ISTÓK, V. – TÓTH, S. J.: Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 16 – 23.
- JESENSKÁ, P.: Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 24 – 28.
- KOS, W. – SPRING, U. (eds.): *Im Wirtshaus. Eine Geschichte der Wiener Geselligkeit. Sonderausstellung des Wien-Museums*. Band 336. Czernin, 2007.
- KRŠKO, J.: *Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice)*. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 36 – 46.
- LANDRY, R. – BOURHIS, R.: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality – An Empirical Study. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 16/1, 1997, s. 23–49. [Zit. 2021-29-04.] Online verfügbar unter: <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>
- LAUKOVÁ, J.: Intraurbaner Raum der Stadt Banská Bystrica im Fokus der sprachlandschaftlichen Forschung (am Beispiel von Štefan-Moyzes-Platz). In: *Lingua et vita*, 2021, 10/1/19, s. 27 – 35.
- LAUKOVÁ, J. – MOLNÁROVÁ, E.: Viacjazyčnosť niektorých názvov obchodov a prevádzok (zariadení) v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIII*. Banská Bystrica: Belianum, 2020, s. 97 – 111.
- MOLNÁROVÁ, E. – LAUKOVÁ, J.: Možnosti výskumu jazykovej krajiny (na príklade mesta Banská Bystrica). In: *Lingua et Vita*, 10/2, 2021, s. 43 – 51.
- MOLNÁROVÁ, E.: Priezviská v logonymách. (Na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 60 – 66.
- ROSENBAUM, Y. – NADEL, E. – COOPER, R. L. – FISHMAN, J. A.: English on Keren Kayment Street. In: *The Spread of English. The Sociology of English as an additional language*. Rowley: Newbury House, 1977, s. 179 – 196.
- SCHULZE, I.: *Bilder – Schilder – Sprache. Empirische Studien zur Text-Bild-Semiotik im öffentlichen Raum*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2019.
- SCHULZE, I.: *Project Manual (Leitfaden I)*. Banská Bystrica, 2019. [Zit. 2022-23-06.] Online verfügbar unter: <https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-germanistiky/apvv-18-0115-jazyk-v-meste-dokumentovanie-multimodalnej-semiosfery-jazykovej-krajiny-na-slovensku-a-z-komparativnej-perspektivy-10475/manualy-leitfaden-manuals.html>.

Jazyková rozmanitosť Bratislavy. Analýza jazykovej krajiny na príklade ulíc *Michalská* a *Zelená**

Zuzana Gašová

Skúmanie jazykovej krajiny sa radí k moderným výskumným trendom súčasnej jazykovedy (s presahmi do iných disciplín). Hoci táto oblasť vedeckého bádania sa ešte stále dá označiť za relatívne mladú – prvé použitie pojmu *jazyková krajina* (angl. *linguistic landscape*) sa spája s autorskou dvojicou Landry a Bourhis (1997) a siaha do roku 1997 – možno pri nahliadnutí do príslušnej odbornej literatúry konštatovať existenciu širokého spektra (metodických) prístupov k nej, či perspektív jej skúmania. V odbornej literatúre nachádzame štúdie majúce primárne jednak kvantitatívny, jednak kvalitatívny výskumný charakter. Niektoré témy si našli pevné miesto vo výskume jazykovej krajiny a dajú sa označiť ako tradičné, napr. skúmanie dvojjazyčnosti alebo viacjazyčnosti (v prihraničných oblastiach), (politicky motivovaný) výskyt jazykov alebo ich absencia v konkrétnych lokalitách (porov. Blackwood – Tuří, 2012; Puzey, 2012; Shohamy 2012; Edelman, 2014; Bruyèl-Olmedo – Juan-Garau, 2015; Cindark – Ziegler, 2016;). Iné témy reflektujú aktuálne prúdy v lingvistike (porov. Dobřík, 2021; Domke, 2019; Molnárová, 2022; Tomaščíková 2022; Tóth, 2022) alebo problémy spoločnosti či spoločensky často diskutované, kontroverzné otázky, ako napr. jazyková krajina a zmeny v nej v kontexte vírusu *korona* (Istók – Lörincz, 2021; Lauková, 2021; Lou – Malinowski – Peck, 2022), s ohľadom na otázky rodovej rovnosti vyjadrenej prostredníctvom jazyka (napr. Štefaňáková, 2020; Jesenská, 2022), či na skúmanie turizmu, revitalizácie jazykov alebo tradícií v spojitosti s jazykovou krajinou (porov. Kallen, 2003; Heller – Pujolar – Duchene 2014; Krško, 2020) alebo v súvislosti s vplyvom nových médií (Bajusová, 2021). Avšak odhliadnuc od tejto rozmanitosti v prístupoch k skúmaniu jazykovej krajiny je častým spoločným menovateľom jazyková pestrosť – zastúpenie rozličných jazykov v skúmanom areáli jazykovej krajiny. Nie je tomu inak ani v predkladanom konferenčnom príspevku, pretože autorským zámerom je zmapovať jazykovú rozmanitosť súčasnej Bratislavy tak, ako ju odráža jazyková krajina, resp. jej vybrané časti.

Príspevok na empirickej báze predstavuje kvantitatívne zastúpenie jazykov v skúmaných areáloch – Michalskej a Zelenej ulice – jazykovej krajiny Bratislavy, avšak zároveň akcentuje nevyhnutnosť ďalšej, kvalitatívnej analýzy dát s ohľadom na vnímanie jednotlivých jazykov – prítomných v skúmanej jazykovej krajine – konkrétnym typom recipienta. Dôležitými hodnotiacimi kritériami v procese analýzy sú (1) vizuálna dostupnosť nosiča, (2) miera distribúcie nosiča v skúmanom areáli a (3) klasifikácia nosiča z pohľadu jeho oficiálneho vs. komerčného charakteru. Kľúčovú rolu pri analýze dát má aj uplatnenie princípov tvarovej psychológie (*Gestalt*), resp. princípu *figure – ground* (Talmy, 2000) ale aj princípu kontextualizácie (porov. Bauerschmidt 2014).

Skúmaný materiál tvoria všetky verejne dostupné nosiče Michalskej a Zelenej ulice v Bratislave (bez vnútorných pasáží a podchodov). V zdokumentovanom areáli bolo prostredníctvom analýzy viac ako 1000 nosičov identifikovaných 25 rozličných jazykov, ktoré sa dali určiť. Kvantitatívne najvýraznejšie zastúpeným jazykom je angličtina, po nej nasleduje slovenčina. Prevažujú jednojazyčné nosiče, pomerne frekventované sú však aj dvojjazyčné nosiče, pričom najčastejšiu jazykovú kombináciu na nich tvorí slovenský a anglický jazyk. Z perspektívy jazykovej variantnosti v rámci jedného nosiča je táto v najvyššej miere reprezentovaná tromi šesťjazyčnými nosičmi (s jazykovou kombináciou *slovenčina – angličtina – taliančina – francúzština – nemčina – rétorománčina*) doloženými v spoločnej lokalite (na Michalskej ulici 12, kde majú svoje sídlo *Velvyslanectvo Švajčiarska, Kancelária Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce*

* Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0115.

a *Švajčiarsko – Slovenská obchodná komora*). Vzhľadom na rozmanitý charakter nosičov by však bolo čisto kvantitatívne vyhodnotenie skresľujúce. Identifikované množstvo jazykov nezodpovedá receptívnemu obrazu, ktorý si vytvorí bežný chodec prechádzajúci ulicami Bratislavy. Dôvodom sú práve rozličné atribúty pripisované jednotlivým typom nosičov s ohľadom na ich recepciu, a práve preto môže ich ďalšia analýza sprostredkovať realistickejší pohľad na jazykovú krajinu v kontexte jej recepcie.

Jednou z kľúčových vlastností v tomto smere je *vizuálna dostupnosť nosiča*, determinovaná jeho veľkosťou a počtom slov. Vizualne ľahko dostupné nosiče sa vyznačujú veľkými rozmermi a malým počtom slov na nosiči, naopak pre vizualne ťažko dostupné nosiče je typický vysoký počet slov a/alebo ich malý rozmer. V kontexte skúmania jazykovej krajiny a analýzy zdokumentovaných nosičov bola uplatnená kategorizácia *vizuálne ľahko / stredne / ťažko dostupné nosiče*. K typickým zástupcom vizualne ľahko dostupných nosičov sa radia *etikety* (nosiče s názvami obchodov a prevádzok) alebo *tabule s označením ulice / čísla domu*. Príkladom vizualne ťažko dostupných nosičov sú (malé) *nálepky* (často umiestnené na vizualne málo disponovaných miestach, ako napr. odkvapové rúry) alebo *pamätné tabule*, ktoré spravidla nesú vysoký počet slov. Ďalším dôležitým prvkom je miera distribúcie nosiča v skúmanom areáli, t. j. skutočnosť, či sa nosiče s konkrétnym jazykom vyskytujú len na jednom mieste, resp. niekoľkých málo miestach jazykovej krajiny, alebo či sú zastúpené vo viacerých lokalitách skúmaného areálu. Pri utváraní si obrazu o prestíži konkrétneho jazyka v skúmanej jazykovej krajine môže istú rolu zohrávať aj skutočnosť, či ide o nosič z kategórie *top-down* (t. j. oficiálny nosič s nekomerčným charakterom, ktorého pôvodcom je napr. štát, mesto) alebo o nosič typu *bottom-up* (t. j. nosič, za ktorého umiestnenie do jazykovej krajiny zodpovedná istá fyzická alebo právnická osoba, spravila má komerčný charakter).

Ďalšia kategorizácia zdokumentovaných nosičov podľa vyššie uvádzaných kritérií a ich kvantitatívne vyhodnotenie vedie k záverom, že väčšina zdokumentovaných jazykov v skúmanom areáli je kvôli svojej ťažkej vizualnej dostupnosti a/alebo nízkej miere distribúcie (často spojenej s nízkym kvantitatívnym zastúpením daného jazyka) pre bežného recipienta v podstate neviditeľná alebo len veľmi ťažko identifikovateľná. Príkladom sú jazyky ako *slovinčina, japončina, poľština, ukrajinčina, srbčina, katalánčina* (a i.), ktorých výskyt sa viaže predovšetkým na vizualne ťažko dostupné nosiče (napr. nálepky) a často sú zastúpené len jedenkrát alebo len v jednej lokalite. Naopak, na zviditeľnení jazykov zastúpených len jeden raz (resp. len v jednej, rovnakej lokalite) sa môže podieľať ich umiestnenie na oficiálnych nosičoch. Typickým príkladom takejto situácie je „jednorazový“ výskyt jazykov na nosičoch veľvyslanectiev (napr. gruzínčina, gréčtina, turečtina, rétorománčina).

Záverom možno konštatovať, že kvantitatívne doložená pestrosť skúmaného areálu jazykovej krajiny Bratislavy nenachádza priamy odraz v jej recepcii bežným chodcom. Pre dosiahnutie realistickejšieho pohľadu je potrebná ďalšia analýza dát na základe vybraných kritérií.

Literatúra

- BAJUSOVÁ, M.: Vplyv nových médií a technológií na jazykovú krajinu Banskej Štiavnice. In: *Od textu k prekladu XV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2021. s. 6 – 17.
- BAUERNSCHMIDT, S.: Kulturwissenschaftliche Inhaltsanalyse prozessgenerierter Daten. In: *Methoden der Kulturanthropologie*. Bern: Haupt, 2014. s. 415 – 430.
- BLACKWOOD, R. – TUFI, S.: 2012. Policies vs. Non-Policies: Analysing Regional Languages and the National Standard in the Linguistic Landscape of French and Italian Mediterranean Towns. In: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. s. 109 – 126.
- BRUYÈL-OLMEDO – JUAN-GARAU, M.: Minority languages in the linguistic landscape of tourism: the case of Catalan in Mallorca. In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2015: 36 (6). s. 598 – 619.
- CINDARK, I. – ZIEGLER, E.: Mehrsprachigkeit im Ruhrgebiet: Zur Sichtbarkeit sprachlicher Diversität in Dortmund. In: *Gegenwärtige Sprachkontakte im Kontext der Migration*, Heidelberg: Winter, 2016. s. 133 – 156.

- DOBRÍK, Z.: Kognitívne a pragmatické aspekty tvorenia jazykovej krajiny. In: *Od textu k prekladu XV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, 2021. s. 18 – 23.
- DOMKE, Ch.: Multimodality in the City: On the Media, Perception and Locatedness of Public Textscapes. In: *Expanding the Linguistic Landscape. Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters, 2019. s. 115 – 131.
- EDELMAN, L.: The presence of minority languages in linguistic landscapes in Amsterdam and Friesland (the Netherlands). In: *International Journal of the Sociology of Language*, 2014 č. 228, s. 7 – 28.
- HELLER, M. – PUJOLAR, J. – DUCHENE, A.: Linguistic commodification in tourism. In *Journal of Sociolinguistics*, 2014. roč. 18, č. 4, s. 539 – 566.
- ISTÓK, B. – LŐRINCZ, G.: Virolinguistics: Introduction to the Study of the Coronavirus Language. In: *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. 2021. roč. 13. č. 2, s. 93 – 111.
- JESENSKÁ, P.: 2022. Pár poznámok k prezentovaniu žien v jazykovej krajine vybraného areálu. In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů. s. 24 – 31.
- KALLEN, J.: Tourism and representation in the Irish Linguistic Landscape. In: *Linguistic landscapes: expanding the scenery*, New York: Routledge, 2003. s. 270 – 283.
- KRŠKO, J.: 2020. Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic Landscape. 2. časť*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, 2021. s. 36 – 46.
- LANDRY, R. – BOURHIS, R.: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality – An Empirical Study. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 1997, roč. 16, č. 1, s. 23 – 49.
- LAUKOVÁ, J.: Premeny jazykovej krajiny vybranej lokality mesta Banská Bystrica v období pandémie koronavírusu (2020 – 2021). In: *Od textu k prekladu XV. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, 2021, s. 74 – 82.
- LOU, J. – MALINOWSKI, D. – PECK, A.: The linguistic landscape of Covid-19. In: *Linguistic Landscape An international journal* 2022, roč. 8, č. 2-3, s. 123 – 130.
- MOLNÁROVÁ, E. Multimodálne agregáty v jazykovej krajine. In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, 2022. s. 41 – 47.
- PUZEY, G.: Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language. In: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave, 2012. s. 127 – 147.
- SHOHAMY, E.: Linguistic Landscapes and Multilingualism, In: *The Routledge Handbook of Multilingualism*. London: Routledge, 2012. s. 538 – 551.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J.: K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandemiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In: *Od textu k prekladu XIV, 2. časť, Linguistic Landscape*. Praha: JTP, 2020. s. 67 – 85.
- TALMY, L.: *Towards a cognitive semantics*. Vol. I/II. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, 2000.
- TOMAŠČÍKOVÁ, N.: Vizuálna stránka jazykovej krajiny (Na príklade Kapitulskej ulice v Banskej Bystrici). In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť Linguistic Landscape*. Jednota tlumočníků a prekladatelů, 2022. s. 48 – 56.
- TÓTH, S. J.: Chrámtonymá v multimodálnej semiosfére Komárna. In: *In honorem Sorin Paliga*, Bucharest: Bucharest University Press, 2022. s. 248 – 262.

Skúmanie jazykovej krajiny Námestia SNP v Banskej Bystrici z perspektívy metadát

Jana Štefaňáková

Príspevok prezentuje výsledky parciálneho výskumu realizovaného v rámci projektu *APVV-18-0115 Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*, ktorý je v súlade s cieľmi projektu zameraný aj na preskúmanie areálu jazykovej krajiny Banskej Bystrice. Pozornosť je upriamená na rozmanitosť dokumentovaného priestoru na Námestí SNP v Banskej Bystrici s cieľom predstaviť vybrané kategórie s akcentom na metadáta. Východisko tvorí základná, resp. na báze čiastkových výskumov modifikovaná typológia kategórií Ilony Schulzeovej (2021 [2020]), v ktorej sú obsiahnuté tri základné výskumné perspektívy: metadáta, jazyk a multimodalnosť.

Pokiaľ ide o perspektívu metadát, zahŕňa v sebe napr. informácie dotýkajúce sa odvetvia, v rámci ktorého dokumentovaný nosič vznikol, ako aj údaje o type a tvare nosiča. V príspevku sú v súlade s vyššie uvedenou charakteristikou sledované nosiče (*signs*), ktoré transportujú informáciu v písanej podobe jazyka, najmä tabule s názvami inštitúcií, obchodov, oficiálne alebo neoficiálne nápisy a oznamy na budovách, obchodoch vo forme zákazov, príkazov k určitému správaniu alebo konaniu vo vymedzenom priestore, pamätné tabule, nosiče s cenou tovaru alebo komerčné reklamné plagáty, súkromné oznamy či umelecké formy vyjadrenia. Východiskom pre výskum typológie *signs* je členenie na tzv. *public signs* (verejné nosiče) a *private signs* (súkromné nosiče), pričom do skupiny tzv. *public signs* patria označenia štátneho, resp. nekomerčného sektora, a do skupiny *private signs* označenia súkromného, resp. komerčného sektora.

Na báze analýzy dostupných zdrojov na internete bolo na Námestí SNP zistených okolo 60 súkromných friem/prevádzok a 9 verejných inštitúcií. Z analýzy je zrejmé, že na námestí prevažujú súkromné prevádzky, firmy a poskytovatelia služieb. Uvedené informácie sú relevantné najmä pre sledovanie pomeru oficiálnych a neoficiálnych nápisov. Z pohľadu kritéria týkajúceho sa zhotoviteľov nosiča, sú na Námestí SNP najčastejšie zastúpené odvetvia gastronómie. Najpočetnejšie zastúpenie majú reštaurácie (11) a kaviarne (6). Okrem toho sa priamo na námestí nachádzajú ďalšie prevádzky poskytujúce služby: čajovňa (1), cukrárne (4), antikvariáty (2), predajne potravín (2), hotel (1), predajňa obuvi a tašiek (1), lekáreň (1), pekáreň s predajňou (1), sprostredkovateľská agentúra (1), predajne drogérie (2), predajňa second hand oblečenia (1), cestovná kancelária (1), banka (1) a poisťovňa (1). Pokiaľ ide o rozdelenie nosičov na *public signs (top-down)* vs. *private signs (bottom-up)*, jednoznačne prevažujú súkromné nosiče a neoficiálne nápisy (*private signs/ bottom-up*).

So zreteľom na hodnotiace kritérium typ nosiča možno konštatovať, že dokumentovaná jazyková krajina je prezentovaná v rôznych podobách, t. j. vyskytujú sa tu etikety prezentujúce označenia názvov prevádzok, plagáty; plakety (malé okrúhle nosiče umiestnené vo výkladoch); áčkové tabule (áčka); výčnievajúce vývesné štíty (*Nasenschilder*); pamätné tabule, cedule, nálepky, nosiče s ponukou jedálnych lístkov a i. Najčastejšie sa vyskytujú nosiče nesúce názov prevádzky vo forme vývesného štítu alebo vývesnej tabule nad prevádzkou. Druhým najčastejšie sa vyskytujúcim typom nosiča je plagát (profesionálne spracovaný nosič umiestnený na dverách, vo výklade, na stene prevádzky a pod). Tretiu najčastejšiu skupinu tvorili nosiče v tvare A voľne postavené pri kaviarňach a reštauráciách. Do skupiny *signs*, ktoré sa vyznačujú častým výskytom v jazykovej krajine Námestia SNP okrem toho patria aj jedálne lístky, vývesné štíty, kolmé na fasádu budovy (tzv. výstrčky) a pamätné tabule. Časté je aj používanie nápisov na skle výkladov, na dverách alebo na fasáde domov, teda nezávisle od konkrétneho nosiča. V porovnaní s vyššie

uvedenými nosičmi sa vo verejnom priestore námestia nachádzajú v oveľa menšom počte viššie nosiče, nosiče vo forme nálepky, plakety, klasické tabule s čiernou plochou a cedule. Keďže jazyková krajina Námestia SNP predstavuje historické a turistické centrum mesta a je pešou zónou, nenachádzajú sa v nej žiadne dopravné značky ani orientačné tabule. Na základe predchádzajúcej analýzy možno konštatovať, že jazykovú krajinu Námestia SNP konštituuje široké spektrum nosičov s nápismi, ktoré majú nielen informačnú, ale aj symbolickú funkciu.

Literatúra

- ANDROUTSOPOULOS, J. K.: *Linguistic landscapes: Visuelle Mehrsprachigkeitsforschung als Impuls an die Sprachpolitik. Vortrag auf dem Internationalen Symposium „Städte-Sprachen-Kulturen“*. 2008 [online] [cit. 2021-10-04] Dostupné na internete: <https://jannisandroustopoulos.files.wordpress.com/2011/05/j-a-2008-linguistic-landscapes.pdf>
- DOBRIK, Z.: Interpretácia vytvárania jazykovej krajiny Banskej Štiavnice z perspektívy sociálneho konštruktivismu. In: *Nová filologická revue : časopis o súčasnej lingvistiky, literárnej vede, translatológii a kulturológii*. Banská Bystrica: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2020, roč. XI., č. 2, s. 127 – 138.
- FERENČÍK, M.: Zákaz vjazdu – súkromný pozemok: konštruovanie súkromného priestoru v miestnej jazykovej krajine. In: *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Prešov: Prešovská univerzita, 2014, s. 295 – 302.
- FERENČÍK, M.: Jazyk v meste. Angličtina vo vizuálnej semiotike mestskej jazykovej krajiny. In: *Médiá a text 5*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015, s. 48 – 60.
- GAŠOVÁ, Z.: Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade Krčmy na Zelenej v Bratislave. In: *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2020, s. 69 – 81.
- GORTER, D. – CENOZ, J.: Theoretical development of linguistic landscape studies. In: *Linguistic Landscape*, 2020, roč. 6, č. 1, s. 16 – 22.
- ISTÓK, V. – TÓTH, S. J.: Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 16 – 23.
- ISTÓK, V. – LÖRINCZ, G. – TÓTH, S. J.: Porovnávací základ k jazykovej krajine Komárna: Maďarsko a diachronia. In: *Od textu k prekladu XV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2021, s. 33 – 44.
- JESEŇSKÁ, P.: Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 24 – 28.
- KOLEČÁNI-LENČOVÁ, I.: Linguistic Landscape and Reading Comprehension in Foreign Languages Teaching. In: *AD ALTA*, 2020, roč. 10, č. 01, s. 160 – 164. Dostupné na: <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1001/PDF/1001.pdf>
- KRŠKO, J.: *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. Z problematiky onymického komunikačného registra*. Banská Bystrica: Belianum, 2016.
- KRŠKO, J.: Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 36 – 46.
- LAIHONEN, P.: Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. In: *Language Policy* 2016, roč. 15, č. 4, s. 373 – 391.
- LANDRY, R. – BOURHIS, R. Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An Empirical Study. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 1997, roč. 16, č. 1, s. 23 – 49.
- LAUKOVÁ, J.: Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020, s. 47 – 54.
- LAUKOVÁ, J. – MOLNÁROVÁ, E.: Viacjazyčnosť niektorých názvov obchodov a prevádzok (zariadení) v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIII*. Banská Bystrica : Belianum, 2020, s. 97 – 111.
- MOLNÁROVÁ, E.: Jazyková krajina ako motivačný faktor vo výučbe cudzích jazykov. In: *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte VI*. Zvolen: TU vo Zvolene, 2020a, s. 232 – 241.
- MOLNÁROVÁ, E.: Priezviská v logonymách (Na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2020b, s. 60 – 66.

- PÜTZ, M. – MUNDT, N.: Multilingualism, Multimodality and Methodology: Linguistic Landscape Research in the Context of Assemblages, Ideologies and (In)visibility – An Introduction. In: *Expanding the Linguistic Landscape. Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol: Multilingual Matters, 2019, s. 1 – 24.
- SATINSKÁ, L.: Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. In: *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie*. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 157 – 167.
- SCHULZE, I.: *Bilder – Schilder – Sprache. Empirische Studien zur Text-Bild-Semiotik im öffentlichen Raum*. Tübingen: Narr, Francke, Attempto, 2019.
- SZABÓMIHÁLY, G.: Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku. In: *Jazykovedný časopis* 2020, roč. 71, č. 3, s. 297 – 320.
- ŠTEFANAĽKOVÁ, J.: K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine. (Na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 67 – 85.
- TÓTH, S. J.: Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jednotiek jazykovej krajiny. In: *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte*. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2021, s. 375 – 390.

Vizuálne stvárnenie srdca ako súčasť vizuálneho textu v jazykovej krajine

Eva Molnárová

Podľa definície R. Landryho a R. Bouhrisa (1997, s. 25) „*The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration*“, sú objektmi skúmania jazykovej krajiny jazykové znaky verejného priestoru určitej oblasti, či regiónu. Lingvistické výskumy z rôznych perspektív analyzujú prítomnosť písomne fixovaného jazyka v tomto priestore. Súčasne intraurbánna jazyková krajina reprezentuje semiotický svet, pre ktorý je charakteristický vysoký stupeň multimodality a relevantným sa teda stáva rozšírenie výskumov aj o mimojazykové znaky a multimodálne kombinácie jazyka a obrazu. Otázka vzájomnej interakcie textu a obrazu a spoločnej percepcie tzv. vizuálneho textu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny je relevantná aj z čisto pragmatického hľadiska, keďže sa tieto kombinácie v jazykovej krajine intraurbánnych oblastí vyskytujú najčastejšie.

Pri našich analýzach sa zamyšľame nad definovaním tzv. verbálneho a vizuálneho jazyka, jeho jednotlivých rovín, resp. prvkov a najmä ich vzájomných kombinácií, ktoré sa podieľajú na tvorbe formálne kohéznej a obsahovo koherentnej štruktúry vizuálneho textu. Teoretické východiská pre naše hypotézy, analýzy a tvrdenia tvoria rovnako lingvistické výskumy (Stöckl, 2004, 2011; Peirce, 1977, Schulze, 2019, Gašová, 2022 a i.) ako aj výskumy v oblasti výtvarného umenia (Gero, 2004; Šupšáková, 2015; Kandinsky, 2000 a i.) a aplikovaných disciplín, akými sú lingvistika obrazu a filozofia obrazu. Terminologicky sa opierame o Codebook (kódovacu knihu), ktorá bola vytvorená pre kategorizáciu multimodálnych dát projektu APVV-18-0115 Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy. Príklady (signs s vizuálnym stvárnením srdca) uvádzame z vymedzených intraurbánnych priestorov na Slovensku a v Nemecku. V oblasti vnímania, spracovania a komunikovania vizuálnych podnetov z okolia s diverzitou v percepcii a v kognitívnom spracovaní vizuálnych a jazykových znakov vychádzame z teoretickej bázy projektu KEGA 042UK-4/2022 Facilitácia Visual Literacy v multimodálnom a multimedialnom prostredí cudzojazyčnej edukácie budúcich učiteľov nemeckého jazyka.

Literatúra

- GAŠOVÁ, Z.: Jazyková krajina Bratislavy – ako jej rozumieme? Analýza vybraných aspektov na príklade nosičov z Michalskej ulice v Bratislave. In: *Od textu k prekladu XVI, 2. časť Linguistic Landscape*, Praha: JTP, 2022. s. 15 – 23.
- GERO, Š.: Interpretácia výtvarného diela. In: Šupšáková a kol.: *Vizuálna kultúra a umenie v škole: nové myšlienky a prístupy*. Bratislava: Digit, 2004.
- ITTI, L. – KOCH, Ch.: A saliency-based search mechanism for overt and covert shifts of visual attention. In: *Vision Research*, 2000, roč. 40 č. 10-12, s. 1489 – 1506, doi: 10.1016/S0042-6989(99)00163-7
- KANDINSKY, W.: *Bod, linie, plocha*. Praha: Triáda, 2000.
- KOLEČÁNI LENČOVÁ, I.: Facilitating visual literacy in foreign language learning. In: *AD ALTA*, 2021, roč. 11, č. 1, s. 167 – 171.
- KOLEČÁNI LENČOVÁ, I.: K vybraným otázkam vizuálnej gramotnosti vo vyučovaní nemeckého jazyka. In: *Lingua et Vita* 2022, roč. XI, č. 1, s. 79 – 86. Dostupné na: *Lingua et Vita* 21/2022 - *Lingua et Vita*
- LANDRY, R. – BOURHIS, R.: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality – An Empirical Study. In: *Journal of Language and Social Psychology*. 1997, roč. 16, č. 1, s. 23 – 49.
- PEIRCE, C. S.: *Semiotics and Signifacs*. Bloomington: Indiana University Press, 1977.

- SCHULZE, I.: *Bilder – Schilder – Sprache. Empirische Studien zur Text-Bild-Semiotik im öffentlichen Raum*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2019.
- SCHULZE, I.: *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Dostupné na: <https://www.ff.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=8512>
- STÖCKL, H.: Sprache-Bild-Text lesen. Bausteine zur Methodik einer Grundkompetenz. In: *Bildlinguistik. Theorien-Methoden-Fallbeispiele*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2011, s. 45 – 70.
- STÖCKL, H.: *Die Sprache im Bild – Das Bild in der Sprache*. Berlin: Walter de Gruyter, 2004.
- ŠUPŠÁKOVÁ, B.: *Vizuálna gramotnosť*. Brno: Tribun EU, 2015.
- TOMAŠČÍKOVÁ, N.: Vizuálna stránka jazykovej krajiny (na príklade Kapitulskej ulice v Banskej Bystrici). In: *OD TEXTU K PREKLADU XVI., 2. časť, Linguistic Landscapes*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2022, s. 48 – 56.

Vybrané aspekty politickej jazykovej krajiny*

Petra Jesenská

Štúdia zachytáva výrez dynamiky semiotickej politickej jazykovej krajiny (PJK) v intraviláne Banskej Bystrice v časti Fončorda. Politická jazyková krajina (PJK) je vnímaná ako jazyková krajina (JK) využívaná na politické účely, t. j. na vyjadrenie politického postoja s cieľom agitovať, argumentovať a obhajovať konkrétne politicky ladené postoje. V urbánnom priestore sa nachádzajú reminiscencie predvolebného zápasu pred komunálnymi voľbami v roku 2022. Autorka si zároveň všima JK tesne po ruskej invázii na Ukrajinu v marci 2022 a reflexiu daných udalostí na ráze semiotiky JK Banskej Bystrice (BB). Tento časopriestorový moment konfrontuje so súčasným stavom v marci 2023. Autorka prostredníctvom analýzy dospieva k názoru o zneužívaní tém vojny a vojnových utečencov (resp. odídencov) na politické ciele zobrazované v semiotike (nielen predvolebných) billboardov. Ide o posolstvá na veľkoplošných nosičoch predstavujúcich špecifický priestor, prostredníctvom ktorého komunikant (zadávateľ/objednávateľ nosiča, v tomto prípade billboardu) dokáže osloviť široké spektrum adresátov. Billboard predstavuje semiotický „vizuálno-slovesný komunikát“ (Klincková, 2014, s. 88) inštalovaný v exponovanom priestore intravilánu mesta s cieľom osloviť čo najväčší počet potenciálnych recipientov. *Slovník súčasného slovenského jazyka A – G* (SSSJ, 2006) charakterizuje billboard, pôv. pís. *billboard* (angl.), ako „veľkoplošnú tabuľu určenú na vonkajšiu reklamu umiestnenú spravidla pri diaľniciach a cestách, pútač: veľký b., predvolebný b., pouličný b.“ a pod. Podľa J. Mistríka (1975, s. 133 – 134) predstavuje daný nosič komunikačný prostriedok rýchleho dialógu s adresátom, ktorý je v neustálom pohybe. Billboard, ako kompaktný komunikát, potrebuje efektívne (t. j. rýchlo, prehľadne, jednoznačne a čitateľne) odkomunikovať ekonomicky presný komunikát cielený na mobilného recipienta. To si vyžaduje výraznosť, kreativitu, kolorickosť, emotívnosť, čitateľnosť, kontextuálnu aktuálnosť a zároveň stručnosť (porov. Klincková, 2014, s. 89 – 91). Mimojazykové výrazové prostriedky zohrávajú rovnakú dôležitosť ako jazykové znaky (výrazy, syntagmy, logonymá a pod.), ak nie väčšiu, pretože môžu byť (a často aj sú) nositeľmi intenzívnych symbolov a výrazných posolstiev sprostredkovaných pomocou grafiky, obrazu, farby, či celkovej kompozície v aktualizovaných geopolitických súvislostiach. V príspevku sú zohľadnené viaceré metodické prístupy. Autorka pozoruje a o opisuje vybraný výsek JK, pričom k nej pristupuje analyticko-interpretáčnym spôsobom. Skúmanie sa sústreďuje primárne na kvalitatívny rozbor politicky ladených prejavov vybraných nosičov v JK BB s dôrazom na vojnovú situáciu v susednom štáte po vpáde vojsk Ruskej federácie na územie Ukrajiny (UA) 24.2.2022 po súčasnosť. Predmetom skúmania sa stali statické i mobilné nosiče umiestnené najmä v intraviláne BB, avšak ich univerzálna platnosť ich obsahu sa demonštruje aj na príkladoch z JK iných miest v susedných Čechách. Dôležitým faktorom bola ich dostupnosť, reliabilita, exponovanosť daného priestoru JK (t. j. záber na počet potenciálnych recipientov), tematické zameranie a kontextualizovaná aktuálnosť, t. j. tematizovanie súčasných vojnových udalostí na UA. Po zbere dát, ich klasifikácii, opise a kvalitatívnej analýze sme pristúpili k interpretácii skúmaných nosičov s následnou komparáciou. Tematická a hodnotová univerzálnosť zdieľaných myšlienok sa vo verejnom priestore potvrdzuje práve dynamikou dialogickosti sprostredkovanou vplyvom prístupnej JK občanom, teda komunikantom, ktorým je určená. Oni reagujú, komunikujú a polemizujú s JK, t. j. s inými komunikantmi – autor a zadávateľ nosiča sa tak stáva tvorcom JK rovnako ako reagujúci interlokútor (komunikant) vyjadrujúci súhlas – nesúhlas s naratívom nosiča. (Spolu)Tvorcovia JK tak sprostredkujú svoje postoje verejne (hoci často anonymne) v aktuálnych geopolitických súvislostiach

* Táto štúdia bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. projektu APVV-18-0115.

v danom časopriestorovom kontexte. Záber na potenciálnych komunikantov sa rozširuje vzhľadom na prelínanie reálneho urbánneho priestoru JK s virtuálnym svetom sociálnych sietí, ktoré sa stali vhodným zdrojom zberu výskumného materiálu. Išlo najmä o Facebook, Twitter a Instagram. Skúmame tak prepojenie JK zameranej na *warscape* so *cyberscape*, resp. s *netscape* (porov. Tóth – Istók – Lörincz, 2022). Časové rozmedzie zberu dát sa pohybuje od marca v roku 2022 do marca v roku 2023 v lokalite BB. Dáta sú uložené vo forme vizuálno-textových súborov. Dané nosiče sme si všimli v aktuálnom geopolitickom kontexte a komparovali ich s inými nosičmi v susednej krajine. Záverom konštatujeme, že dynamiku naratívu JK ovplyvňuje vojnový stav v susednej krajine, a to nielen v statickej rovine (billbordy, budovy, fasády), ale aj v mobilnej rovine JK (automobil, transparenty, letáky, vývesky). Pozorujeme niekoľko základných črt komunikátov zachytených v priestore JK v českom i slovenskom intraviláne, a to: kontextuálnu aktuálnosť (reakcia na vojnový stav v susednej krajine od 24. 2. 2023, resp. od r. 2014 po súčasnosť), posun od monologickosti k dialogickosti priestoru, billboardiáciu komunikátov, štylistickú príznakovosť (resp. posun k štylisticky zafarbeným komunikátom), posun k expresivite a stupňujúcemu sa emotívnemu náboju od „chceme mier“ až po vyhrážky smrťou (napr. politikom). Tieto tendencie sa stupňujú s ohľadom na predvolebné obdobie v SR (blížiac sa jesenné parlamentné voľby), príp. aj v iných krajinách nachádzajúcich sa v predvolebnom období. Téma vojny sa tak stáva nielen súčasťou JK (politickí inzerenti a aktivisti vyjadrujúci jasné hodnotové postoje), ale vstupuje do vnútropolitického zápasu o získanie elektorátu na svoju stranu.

Literatúra

- ČULENOVÁ, E.: *Verbálna manipulácia*. Banská Bystrica: Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015.
- DOBRÍK, Z.: Jazyková krajina z pohľadu kognitívno-kultúrnej a pragmatickej perspektívy In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť: Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2022. s. 6 – 14.
- GAŠOVÁ, Z.: Jazyková krajina Bratislavy – ako jej rozumieme? Analýza vybraných aspektov na príklade nosičov z Michalskej ulice v Bratislave. In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť: Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2022. s. 15 – 23.
- KLINCKOVÁ, J.: Jazyk billboardov. In: *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie* Banská Bystrica: Belianum UMB, 2014. s. 88 – 102.
- LAUKOVÁ, J.: Špecifická jazykovej krajiny intraurbánnej lokality mesta Erlangen (Nemecko). In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť: Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2022. s. 32 – 40.
- MISTRÍK, J.: *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava : SPN, 1975. s. 133 – 134.
- MOLÁČEK, J.: Firma odstranila pronajatý billboard vyzývajúci k príspevku na zbraně Ukrajine. Prý vzbuzuje strach. In: *Deník N*, 16. 6 .2022. <https://denikn.cz/901683/firma-odstranila-pronajaty-billboard-vyzyvajici-k-prispevku-na-zbrane-ukrajine-pry-vzbuzuje-strach/> (2/3/2023)
- MYNAŘÍKOVÁ, L.: *Psychologie lži*. Praha: Grada, 2018.
- Slovník súčasného slovenského jazyka*. A – G. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1134 s. (kolektív autorov: Ľ. Balážová, K. Buzássyová, M. Čierna, B. Holičová, N. Janočková, A. (Adriana) Oravcová, A. (Anna) Oravcová, M. Petrufová, E. Porubská, A. Šebestová, A.Šufliarska, M. Zamborová)
- TOMAŠČÍKOVÁ, N.: Vizuálna stránka jazykovej krajiny (na príklade Kapitulskej ulice v Banskej Bystrici). In: *Od textu k prekladu XVI. 2. časť: Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkú a prekladateľú, 2022. s. 48 – 56.
- TÓTH, S. J.: Chrámatonymá v multimodálnej semiosfére Komárna. In: *In honorem Sorin Paliga* Bucharest: Bucharest University Press, 2022. s. 248 – 262. ISBN 978-606-16-1388-5
- TÓTH, S. J. – ISTÓK, V. – LÖRINCZ, G.: *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*. Komárno: Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta, 2022.

Pramene

FORGÁCS, Jakub. 2022. In: *Bystrica24*, 14.3.2022. <https://bystrica.dnes24.sk/galeria/v-obrazoch-na-billboardy-v-ukrajinskych-farbach-niekto-nasprejoval-symbol-z-99440/fotografia-3?articleId=412151> (2/3/2023)

Sociálne siete. 2023. <https://www.facebook.com/>, <https://www.instagram.com/>, <https://twitter.com>

Vlastný archív autorky. 2023. Zábery Banskej Bystrice (mestská časť Fončorda a THK – Trieda Hradca Králové)

Rodová problematika v jazykovej krajine Komárna*

Bibiána Grolmusová

Príspevok je zameraný na rodovú problematiku jazykovej krajiny Komárna, to znamená, že sme analyzovali jazykovú krajinu vo všeobecnosti a následne sme sa zamerali najmä na vlastné mená, konkrétne na prechýľovanie a tvorenie ženských priezvisk.

Naším cieľom je prispieť našim výskumom k problematike jazykovej krajiny, ale hlavne ukázať percipientovi, že aj keď si myslíme, že sa nás jazyková krajina priamo netýka, tak sa mýlime. Jazyková krajina mesta vplýva na každého z nás, či si to uvedomujeme alebo nie. Veľa ľudí si to absolútne neuvedomuje, ale tým, že vidíme, vnímame, čítame nápisy všetkých druhov sa stávame súčasťou jazykovej krajiny, pretože v širšom zmysle jazyková krajina sa týka viditeľnosti a nápadnosti nápisov vo verejnom priestore. Zároveň ten vplyv má dopad aj na štúdium druhého či cudzieho jazyka. Tak isto si všímame aj mená (lekárov, advokátov, notárov, vedúcich prevádzok a pod.), ale koľkokrát sme sa zamysleli nad tým, že ženské priezvisko sa nekončí rovnako, napr. tradičnou príponou *-ová*, ale má mnoho iných zakončení alebo je totožné s mužským priezviskom. Málokto sa zamyslí na tým prečo je tomu tak. Cieľom bolo aj to, aby ľudia začali jazykovú krajinu vnímať aktívne a vedome.

Praktickú časť sme začali vymedzením oblasti výskumu, v našom prípade to bola Eötvösova ulica a následným zozbieraním kvalitného a adekvátneho materiálu pre náš výskum. Materiál sme si dôkladne nafotili, tak aby bolo možné ho ďalej analyzovať. Fotografický materiál sme si pretriedili a vybrané fotografie sme dosadili do tabuľky, kde sme určovali pragmatické funkcie jednotlivých nápisov na základe *Codebooku* (návod k spracovaniu databázy). Vybrali sme si najmä tie, ktoré boli pre náš výskum zaujímavé a relevantné. Určili sme pragmatické funkcie všetkých vybraných jednotiek jazykovej krajiny (sign), ktorých bolo 73. Následne sme tabuľku roztriedili z hľadiska ženských vlastných mien a venovali sa najmä tejto oblasti výskumu. Tieto vybrané obrázky sme ďalej analyzovali z dvoch hľadísk: kvalitatívneho a kvantitatívneho.

V kvalitatívnej oblasti výskumu sme vyčlenili 15 fotografií, ktoré obsahovali ženské mená a boli niečím zaujímavé, resp. atypické. Každú z 15 fotografií sme bližšie popísali, analyzovali a všímali sme si mená z viacerých hľadísk (pôvod, gramatika, morfológia, stavba a pod.). Následne sme ich porovnávali a hľadali medzi nimi súvislosti.

V kvantitatívnej časti výskumu sme pracovali najmä s databázou (Excel tabuľkou), kde sme si vyčlenili pragmatické funkcie, ktoré boli pre nás zaujímavé a dôležité na náš výskum. Z tabuľky sme urobili jednoduchú štatistiku vlastných mien a vytvorili sme koláčové diagramy. Takisto sme postupovali aj pri analýze pragmatických funkcií, vytvorili sme tabuľky a grafy na základe vybranej funkcie ako napr. farba, jazyk, počet jazykov, zaradenia a pod.

Na rozdiel od ideálnej normy ide o reálnu normu a o nové trendy v používaní ženských priezvisk. V týchto prípadoch učiteľ má úlohu vysvetliť žiakom jednak rodovosť a prístup žien k používaniu vlastných mien, a na druhej strane aj vplyv maďarčiny ako bezrodového jazyka na slovenský úzus (morfematika maďarského jazyka sa líši od slovenčiny, v maďarčine nie sú atypické zakončenia, kým slovenské prípony sa pridávajú buď prirodzene alebo pôsobia cudzo).

* Abstrakt príspevku je súčasťou vzdelávacích kurzov v rámci projektu APVV 18-0115 *Jazyk v meste - dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

Literatúra

- BAUKO, J.: Prechýľovanie priezvisk u žien maďarskej národnosti na Slovensku. In: *Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII*. Bratislava: VEDA, 2016, s. 79 – 88.
- BAUKO, J.: Komárom/Komárno névszemiotikai tájképe. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Kolozsvár: Scientia Kiadó, 2018, s. 55 – 70.
- BAUKO, J.: Kisebbségi nyelvpolitika és névszemiotikai tájkép. In: *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig X. Nevek a nyelvpolitikai küzdőtérben*. Szombathely–Budapest: Savaria University Press – Magyarorsággkutató Intézet, 2019. s. 89 – 104.
- BOSÁK, J.: Kedy bude vôľa na zjednodušenie slovenského pravopisu? In: *Dynamické tendencie v slovenskom pravopise*. Bratislava: VEDA, 2009, s. 143 – 148.
- FERENČÍK, M.: Jazyk v meste. Angličtina vo vizuálnej semiotike mestskej jazykovej krajiny. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 48 – 60.
- ISTÓK, V. – LÓRINCZ, G., TÓTH, S. J.: *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*. Komárno: Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta. 2022.
- KRŠKO, J.: Vzťah pojmu jazyková krajina voči toponymickej scéne a toponymickému priestranstvu. In: *Toponyma – kulturní dědictví a pamět míst*. Ostrava: Filozofická fakulta OU, 2016, s. 45 – 57.
- KRŠKO, J.: Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice) In: *Od textu k prekladu XIV. 2. časť Linguistic landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 36 – 46.
- MOLNÁR SATINSKÁ, L.: Individual language management and language strategies of Hungarian students in Bratislava. In: *Jazykovedný časopis*, 2020, roč. 71, č. 3, s. 351 – 372.
- MOŠAŤOVÁ, M.: Opozičný homomorfizmus v morfológickom systéme In: *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 11 – 65.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A.: Cudzosť a rodová identita. In: *Cudzosť – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: Iris, 2015, s. 229 – 248.
- OLOŠTIAK, M.: O prechýľovaní cudzích priezvisk v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 5, s. 298 – 308.
- PEKAROVIČOVÁ, J.: Rod a jeho lingvokultúrne parametre. In: *Romanoslavica*, 2017, roč. LIII, č. 1, s. 85 – 96.
- SCHULZE, I.: Codebook. *Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Banská Bystrica – München, 2020.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J.: K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandemiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť, Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2020, s. 67 – 85.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J.: Gender-inclusive language in the linguistic landscape of Banská Bystrica during the Coronavirus pandemic. In *Ad Alta : journal of interdisciplinary research*. 2022. roč. 12, č. 2, s. 226 – 233.
- SZABÓMIHÁLY, G.: A dél-szlovákiai nyelvi tájkép. A tájképet alakító szereplők és a kétnyelvű feliratok típusai. Elhangzott: *A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet 2013. május 23.
- SZABÓMIHÁLY, G.: Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku. In: *Jazykovedný časopis*, 2020, roč. 71, č. 3, s. 297 – 320

Cirkevná jazyková krajina vo vybraných slovensko-maďarských kontaktných zónach

Sándor János Tóth – Gábor Lőrincz –Vojtech Istók

Príspevok je výstupom troch paralelných výskumov, ktoré boli financované z projektu APVV 18-0115 *Jazyk v meste - dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*. Fotodokumentácia jazykovej krajiny sa realizovala s účelom porovnania v Komárne (2019), v Békešskej Čabe (Békéscsaba, 2020) a v Mlynkoch (Pilisszentkereszt, 2022). Viditeľný časový odstup medzi jednotlivými etapami zberu dát (navyše rozdelený vlnami pandémie) nie je problematický, lebo cirkev je pevný segment (aj) jazykovej krajiny, vznik a zánik signov nie je taký dynamický ako v prípade súkromnej sféry bottom-up, napr. obchodov. V posledných dvoch lokalitách sme modifikovali metodiku Codebooku (Schulze 2020), nerobili sme celoplošný výskum dvoch výskumných bodov v Maďarsku, lebo dominancia maďarčiny by skreslila výsledky. Realizovala sa bodová dokumentácia slovenských nápisov, teda signov jazykovej krajiny, ktoré obsahujú slovenský jazyk alebo majú slovenskú relevanciu. Príklady z Békešskej Čaby sme prezentovali na jubilejnej konferencii Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku (Tóth, 2021), kým možnosť mapovania jazykovej krajiny s osobitným zreteľom na používanie slovenského jazyka v cirkvi umožnil tiež VÚSM v rámci interdisciplinárneho kolektívneho výskumu v Mlynkoch. Tento výskumný bod je skôr rurálny než urbánny (porzi aj Istók 2022). Čabiansky výskum ukázal znaky prevahy honorifikačnej sféry vo vizualizácii slovenčiny a značnú časť týchto pamätných tabúľ sme identifikovali na kostoloch. Kvantitatívna analýza s totálnym záberom v Komárne nepreukazuje také zreteľné príznaky v súvislosti s cirkvami, tento aktér má zanedbateľný percentuálny podiel v množstve signov. Predsa sme si pre tento účel vymedzili tie jednotky jazykovej krajiny, ktoré sú umiestnené na kostoloch. Zase iný charakter má dedinská jazyková krajina (pozri Szabómihályová, 2020), ktorá sa, pochopiteľne, ťažko porovnáva s urbánou, najmä obchodnou zónou. Avšak práve cirkevný segment je taký, kde sa predsa nájdú paralely a spoločné body používania slovenčiny bez ohľadu na veľkosť obce či mesta, preto porovnateľnosť obstojí.

Rímskokatolícka cirkev je prítomná vo všetkých troch skúmaných lokalitách, v Békešskej Čabe je však z hľadiska slovenskosti dominantná evanjelická cirkev, v Komárne evanjelický kostol nebol vo vymedzenej skúmanej sfére, v centre mesta sa nachádza reformovaný kostol. Okrem kostolov, cintorínov a farských úradov sme si všimli v Mlynkoch aj pútnické miesto svätej studne, v Komárne aj sochy Najsvätejšej Trojice a sv. Cyrila a Metoda.

Teoretickú bázu aktuálneho porovnávacieho výskumu tvorili aj štúdie o cirkevnej kultúre Slovákov v Maďarsku (napr. Divičanová, Jurkovičová, Tušková 2011, Uhrinová 2018, Tóth 2004, 2005, 2008).

Literatúra

- DIVIČANOVÁ, A.: Mozaika cirkevných dejín a cirkevnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. s. 14 – 33.
- ISTÓK B.: A gömörpanyiti temető nyelvi és vallászemiotikai tájképe. In: *13th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings*. J. Selye University. Komárno, 2022. s. 49 – 57.
- JURKOVIČOVÁ PINTÉROVÁ, M.: Náboženský život v pilíšských obciach (Čív a Kestúc). In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. s. 236 – 245.

- SCHULZE, I.: *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Banská Bystrica – München: UMB 2020. 50 s.
- SZABÓMIHÁLY, G.: Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovenskomadarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku In: *Jazykovedný časopis* 2020, roč. 71, č. 3, s. 297 – 320.
- TÓTH, S. J.: Používanie slovenčiny v evanjelickej cirkvi v Békešskej župe. In: *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach. Zborník príspevkov z 5. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 3. a 4. septembra 2003*. Banská Bystrica: UMB, 2004. s. 412 – 419.
- TÓTH, S. J.: Slovenčina v cirkvi v Békešskej župe. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005. s. 168 – 182.
- TÓTH, S. J.: Slovenčina v cirkvi In: *Slovenský jazyk v Maďarsku I*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. s. 317 – 337.
- TÓTH, S. J.: Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny na príklade Békešskej Čaby a Komárna In: *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte*. Békešská Čaba: VÚSM, 2020. s. 375 – 391.
- TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A.: Vizuálne používanie jazyka u Slovákov žijúcich v Číve (Slováci a slovenský jazyk v Číve) In: *Slovenské inšpirácie z Čívu. 36. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba: VÚSM 2020, s. 327 – 373.
- TUŠKOVÁ, T.: Transcius ako rodinná relikvia. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011. s. 246 – 254.
- UHRINOVÁ, A.: Zmeny v používaní jazyka v békeščabianskej evanjelickej cirkvi. In: *Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018. s. 297 – 311.

Adresár – zoznam autorov

doc. PaedDr. **Ján Bauko**, PhD.
Fakulta stredoeurópskych štúdií,
Ústav maďarskej jazykovedy a literárnej vedy
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
E-mail: jbauko@ukf.sk

doc. PaedDr. **Zdenko Dobrík**, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: zdenko.dobrik@umb.sk

doc. PhDr. **Alena Ďuricová**, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: alena.duricova@umb.sk

doc. Mgr. **Zuzana Gašová**, PhD.
Katedra jazykovedy a translatológie
Fakulta aplikovaných jazykov EUBA
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
E-mail: zuzana.gasova@euba.sk

Bibiána Grolmusová
študentka slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UJS
Bratislavská 3322
945 01 Komárno

Mgr. **Vojtech Istók**, PhD.
Katedra maďarského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UJS
Bratislavská 3322
945 01 Komárno
E-mail: istokv@ujssk

doc. PaedDr. **Petra Jesenská**, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta UMB Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: petra.jesenska@umb.sk

prof. Mgr. **Jaromír Krško**, PhD.
Katedra slovenského jazyka a komunikácie
Tajovského ulica 51
974 00 Banská Bystrica
E-mail: jaromir.krsko@umb.sk

Mgr. **Jana Lauková**, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: jana.laukova@umb.sk

Mgr. **Gábor Lőrincz**, PhD.
Katedra maďarského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UJS
Bratislavská 3322
945 01 Komárno
E-mail: lorinczg@ujssk

PhDr. **Eva Molnárová**, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: eva.molnarova@umb.sk

Mgr. **Jana Štefaňáková**, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
E-mail: jana.stefanakova@umb.sk

Dr. habil. **Sándor János Tóth**, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UJS
Bratislavská 3322, 945 01 Komárno
E-mail: toths@ujssk

Univerzita J. Selyeho
Pedagogická fakulta

Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny

Zborník abstraktov z rovnomennej vedeckej konferencie
konanej 10. mája 2023 v Komárne

Editori

doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD.

Dr. habil. Sándor János Tóth, PhD.

Jazyková úprava

PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD.

Grafická príprava: AZ Team s.r.o.

Vydavateľ: Univerzita J. Selyeho

Rok vydania: 2023

Počet strán: 35

Prvé, elektronické vydanie

ISBN 978-80-8122-458-4

ISBN 978-80-8122-458-4